

Софија Тренчовска

ПОЕЗИЈАТА НА КОНСТАНТИН МИЛАДИНОВ И БРАНКО РАДИЧЕВИЌ

Романтизмот како книжевен правец и во македонската и во српската книжевност се појавува како израз на разбуденото национално чувство, коешто резултирало со собирање на народни умотворби испеани во духот на народниот јазик. Таквиот романтизам како еден вид на национално движење е свртен кон националното ослободување и се јавува во кризни периоди кога е загрозен идентитетот на еден народ.

Српскиот романтизам се развивал во два правци. Едниот, херојско-патријархален, изникнал од востанијата и ги изразуваат стремите кон српското патријархално општество. Негови претставници се: Вук Караџиќ, Матеја Недановиќ, Сима Милутиновиќ Сарајлија, Петар Петровиќ Његош. Вториот правец пак се развива во Унгарија, во времето на зрелото граѓанско општество, а негови претставници се: Бранко Радичевиќ, Ѓура Јакшиќ, Јован Јовановиќ-Змај, Лаза Костиќ.

Македонскиот романтизам се појавува подзадоцнето, со првите собирачи на народни умотворби, и како негов најдостоен претставник е Константин Миладинов.

Бранко Радичевиќ е првиот вистински поет на српскиот романтизам, кој прв во српската книжевност ги поставил обрасците на чистата лирика и преку тоа ја започнал поетската романтичарска школа. Од 1860 тој се смета за основач на новата српска поезија.

„Во непосредно опкружување на својот учител Вук Караџиќ и својот побратим Ѓуро Даничиќ, навлегол во нивните идеи и страшно се оддал на проучување на народниот јазик и народната поезија. Од народната поезија користи многу фигури и украси, како и нејзиниот прост начин на изразување. Српскиот речник на Вук Караџиќ, го учи напамет, и самиот собира за Караџиќ народни зборови и народни песни. Пишува на подобар и почист јазик од било кој друг српски писател од неговото време.“¹ Со појавата на првата збирка *Песни* (1843) на Бранко Радичевиќ се случува

¹ Јован Скерлиќ, *Историја на српската книжевност*, Рад, Београд, 1953, стр. 272

пресврт во српската книжевност. Новата книжевна генерација заедно со Бранко Радичевиќ ги прифаќа и народните песни и Вук. Потребно е да се собира народното богатство и народните умотворби, да се негува народниот јазик и да се почитуваат народните обичаи. Тие веруваат дека српската книжевност може да се развива само врз основа на народната книжевност, бидејќи секое друго развивање може да ја доведе во прашање нејзината самобитност.² Во истото речиси се убедени и македонските преродбеници иако задоцнети во народното освестување дека народното творештво е израз и слика за постоењето и идентитетот на еден народ. При посетата на домот на Миладиновци, Виктор Иванович Григорович открил дека Димитрија Миладинов своите предавања од грчки ги преведува на својот словенски јазик. Григорович го поттикнал Димитрија да собира народни умотворенија и да состави една граматика на струшкиот дијалект. Со заеднички сили браќата Миладиновци ќе ја подготват огромната книга на македонската преродба *Зборникот на народни песни*.

Една од најзначајните теми на романтизмот е природата и восхитот од нејзината убавина и пејзажите. Природата е израз на поетовото расположение. Во романтичарската поезија повеќе преовладуваат чувствата одошто разумот, се користи чудесното и фантастичното како еден вид на доживување на стварноста, глорификација на минатото, фабулата најчесто има историска, социјална или љубовна содржина, постои мешање на трагичното и комичното, чудесното и реалното, темното и светлото, и градење еден ироничен однос кон себе. Три тематски круга можат да се издвојат како заедничко определување на европскиот романтизам: човекот со општеството, историјата и природата.³

Всушност, односот на романтичарот кон светот се дешифрира мошне комплексно, значајно и преку противречниот карактер и процес на доживувањето на природата.⁴ Култот кон природата е истакнат постулат во Константиновата експлицитна поетика кој живо кореспондира со европската теорија за романтизмот.⁵

Во предговорот кон *Зборникот* Константин Миладинов забележува: „Народот наш в најголема простота развил в себе си божевата умствена

² Цитат од: Владимир Чоровиќ, електронско издание на *Историја српског народа*, извор <http://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/>

³ Исто, извор http://www.corovic/istorija/7_13_1.html

⁴ Спореди: Зоран Глушчевиќ, *Романтизам*, Обод, Цетиње, 1967, стр. 47

⁵ В. Пирузе-Тасевска, *Панвитализмот кај Бранко Радичевиќ и Константин Миладинов*, “Културен живот”, Скопје, бр. 3, 1992, стр. 29

дарба; тој чрез земледелието приближен до природата, живјат в секогашни сношенија со неја, така да речиме, се разговорит со неја, се одушевљаваат од неа, и црпит тие богати изреклења, кои така силно поражаваат нас с необнукновената им хубавина и виразителност.“⁶

Георги Старделов пак констатира дека „без сомнение поезијата на Константин Миладинов е под влијание на поетиката на романтизмот“... Учејќи се од народната поезија, Миладинов ги наметнуваше нејзините естетски ентитети и специфичности на уметноста воопшто и, одделно, на поезијата... Така тој пишува: „Во обите сиве песни... имаат печат од народното просто, јасно и силно творечество, кое така живо трогат срцата ни. Народот наш в најголемата простота развил в себе си боежевата умствена дарба...“⁷

Книжевното дело на Константин Миладинов е скромно по обем, по разновидност и по уметничка вредност. Подготвувајќи го *Зборникот* Константин се среќавал со голем број песни од кои поголем дел биле испеани на неговиот струшки говор, затоа било логично тој својата поезија да ја пишува на својот роден говор. Народната поезија му била единствен учител на Константин. Правејќи анализа на неговите стихови можат да се забележат многу поетски украсни средства од народната поезија. Често користени епитети во неговата поезија а користени и превземени од народната песна се: „поле широко“, „црна земја“, „бело лице“ и др. И во поглед на метриката, Константин ја користи метриката на народната песна, најчесто народниот осмерец и десетерек. Мотивите во неговата поезија се исто така земени од народната поезија. Песните *Бисера*, *Побратимство* и *Скрсти* слободно може да се вбројат во било која збирка на народната лирика. Поголем дел од Константиновите песни се испеани во 1858 година во Русија, а останатите се од 1859-60 година.⁸

⁶ Види го предговорот кон *Зборникот на народни песни* на Миладиновци, Култура, Скопје, 2009
стр. 53-6

⁷ Цитирано според: Георги Старделов, *Summa aestheticae*, Култура, Скопје, 1991, стр. 565-67

⁸ Харалампие Поленаковиќ, *Студии за Миладиновци*, стр. 339

Додека Бранко Радичевиќ е под влијание на Вуковата јазична реформа и германскиот романтизам, Константин се школува во руската јазична средина и е под влијание на рускиот романтизам. Атанас Вангелов во трудот *Поетиката на Константин Миладинов и рускиот романтизам* доаѓа до заклучок дека поезијата на К. Миладинов е најблиска до македонската усна традиција. По повод мотивот „орелски крилја“ кој најчесто служи за поврзување со рускиот романтизам, Вангелов истакнува дека тоа е карактеристичен мотив за целиот европски романтизам, а во многу варијанти се среќава и во македонската усна поезија, на пример како: „крило орлово“, „крило соколово“, „крило лебедово“ итн.⁹

Честите идили, непосредниот ритам, наивната интонација, рустикалната опиеност, безгрижната едноставност и дражест на природниот човек, заљубеноста во бујноста и убавината на родниот пејзаж со реалистична конкретизација, се оние вредни, рафинирани манифестации и химнични нијанси на животот во речиси сите песни на Бранко Радичевиќ и Константин Миладинов.¹⁰

Родоначалникот на српската лирска романтика Бранко Радичевиќ (1824-1853), раскрстувајќи подеднакво со застарениот класицизам и нетворечкото имитирање на народната поезија, ја вовел својата поезија во просторот на европскиот романтизам. Тој е поет на елементарните чувства, близок до анимистичкото и пантеистичкото примање на светот. Неговите наједноставни песни обично содржат мали лирски приказни, слики на момчиња и девојки во слободната природа. Најголемо достигнување му се двете лирски песни *Ученичка разделба* и *Тага и опомена*, како и сатиричната песна *Пат* во која го слави Вук Караџиќ и ги исмева неговите противници.

Поврзувачки релации можеме да бараме и помеѓу песните: *Кад младијах умрети*, *Бачки растанак* (Б. Радичевиќ) и *Т’га за југ* (К. Миладинов).

⁹ Цитирано според: Соња Стојменска-Елзесер, *Преродбениците како поврзувачи на две култури*, “Разгледи”, 1-3, 1992, Скопје, стр. 197

¹⁰ Види: Пирузе-Тасевска, наведеното дело, стр. 31

Во песната *Кад младијах умрети*, преовладуваат тажни и темни тонови. Преку извонредно ритмичните стихови, поетот се збогува со животот, со светот, со зората и сонцето и природните убавини, за на крајот да се збогува и со своите песни.

„О песме моје, јадна сирочади

Децо мила моји лета млади... “

Во песната *Ученичка разделба (Ђачки растанак)* имаме двојна разделба ученичка и разделба од родниот крај. Разделбата и сеќавањето на родниот крај се две лирски теми кои музички се менуваат. Осветлениот карловачки предел од Дунав до Стражилово, го исполнува првиот дел од поемата. Во вториот дел доминира големото ученичко оро кое претставува песна во песна преку кое е изразен среќниот народен живот. На крај оро то се претопува во симболично оро на братството во кое се повикуваат сите народи.

Разделба и сеќавање на родниот крај имаме и во песната *Т’га за југ* на Миладинов. Со силни компарации и со опозициското сменување на светлината и мракот, поетот ја доловува атмосферата на својот роден крај и студената и мрачна московска средина. Орелските крилја му се потребни за да провери:

„Да видам дали с’нце и тамо

мрачно угревјат како и вамо. “

Опишувајќи ја темната московска средина поетот сака да полета во неговите родни краишта каде:

„К’де с’нцето светло угревјат,

К’де небото ѕвезди посеvјат. “

На моменти песната на К. Миладинов *Т’га за југ* прозвучува како молитвено обраќање на поетот за последен пат да го види својот роден крај. Но, за жал, длабоко изразената желба (*„Тамо по срце в кавал да свирам, / С’нце да зајдвиг ја да умирам“*) нема да се оствари, тој својот крај ќе го

дочека во темницата на цариградскиот затвор каде што ќе згасне неговиот живот.

Во песната *Туга и опомена* имаме лирска надоградба на мотивот на љубовта, природата и музиката. Најмногу место е отстапено на природата. Се среќава и често позната фабула, оставена љубена во родниот крај. Кога ќе се врати во родниот крај неговата љубена повеќе не е меѓу живите. На крајот од поемата љубената е поистоветена со природата. Таа му се покажува на јунакот во сон, во моментот кога природата се буди од зимското мртвило и започнува нов живот. Времето кое го опфаќа фабулата се поклопува со годишниот циклус на природата. Така оваа поема од сентиментална љубовна приказна се претворила во митска поема за природата, за нејзиното умирање и повторно раѓање.

Константин Миладинов успешно и ефектно го ползува мотивот на обраќањето кон сонцето (познат од народната поезија) за да го вгради во својот романтичарски лирски свет на интимна младешка желба и немир.¹¹ Директното обраќање кон сонцето кај Миладинов е многу често. Покрај внесувањето на светлите нијанси во песната *Т'га за југ*, Миладинов директно му се обраќа на сонцето во песната *На санцето*. Немајќи со кого да ја подели празнината и осаменоста во своето срце, поетот му се обраќа на сонцето.

“Санце ле, санце премило! / По сата земја си било; / Си видел други несчастен / Ко мене санце, порастен? / / Да живја, санце, без радост / Во најцветната ми младост! / Кажу ми, има трпење? / Какво несносно мачење! / / Санце ле, облак разсеи / И чисто, златно угреи! / И мене, санце, зарадви.“

Додека во песната на Миладинов чувствуваме незадоволство и желба за доживување на некои радосни мигови во животот, во песната *Нека сунце* на Б. Радичевиќ се насетуваат пооптимистични тонови и уживање во љубовта: *“Нека сунца, нека / мене драга чека...“* исто како што задоволно ќе констатира во песната *“Моје сунце: Сунце сјае, сунце живот даје...“*

¹¹ Виолета Пирузе-Тасевска, наведеното дело, стр. 30

Бранко Радичевиќ во српската поезија ја внесува искрената љубов кон природата. Како вистински лирски поет, љубовта зазема главно место во неговата поезија. Погolem дел од неговите стихови се љубовни. И обајцата користат многу фигури и украси од народната поезија. Развиеното чувство за ритам и мелодичноста во неговите стихови е толку големо што читателот понекогаш е доведен во искушение да ги запее. Во стилот на народната песна се испеани песната *Клетва* (Б. Радичевиќ) во која се проколнува клеветникот и песната *Желание*. Додека во песната *Клетва* поетот пее за убавината на девојката и преовладуваат повесели и разиграни тонови, (Ао, ноно бела / вода те однела / па мени те донела), во песната *Желание* на К. Миладинов имаме колебање во исполнувањето на желбата и формулирање на последниот стихови во вид на клетва:

“Ја кога дојде у мене –

Как’ ќе излеза пред неа!

Да не би дошла никогаш!”

Тешките тонови од многуте народни клетви искажани во разни народни песни се чувствуваат и во неговата песна *Клетва*:

“Сè да зборвит ништо да не кажвит;

Сите луѓе него да слушаат

И пак сите да го одбегвеет.”

Врз основа на изнесените карактеристики на Константиновата поезија, не треба да мислиме дека станува збор само за едноставно копирање на народната поезија, дека станува збор за човек што ги користи достигнуањата на народната песна. Напротив, при сето користење со наведените карактеристични елементи на народната песна тој има изградено свој сопствен тон, израз преку што се искажани неговите болки, таги и радости.

Речиси и двајцата поети делат слична животна судбина. И двајцата умираат млади, без докрај да ги реализираат своите планови. Бранко останал осамена појава во своето време. Тој умрел премногу рано за да можел да ја

дочека победата на својот правец.¹² Константин Миладинов само што го објавил *Зборникот на народни песни*, и уште не стигнал убаво да се израдува и да ја подели радоста со својот брат, разбрал дека Димитрија бил затворен во Цариград. Тргувајќи со намера да го ослободи, и самиот бил ставен во цариградските зандани, каде што прерано го завршил својот живот.

Поетскиот пример на Константин Миладинов, кристално јасен и чист, покажува дека треба да се пее како што учи срцето, како што бијат дамарите на душата – да се пее како што пее народот.¹³

Според Блаже Конески „со поезијата на Константин Миладинов започнува вистинската уметничка поезија жива и топла што може срцата да ги загрева“.¹⁴ Токму светлите и топли чувства кои извираат од поезијата на Константин Миладинов ја изразуваат вистинската вредност на овој поет кој го сфатил не само естетското значење туку и емотивното значење на народната песна која раѓа емоции кај народот.

¹² Jovan Deretić, *Književnost 18 i 19 veka*, e-izvor http://www.rastko.rs/isk/isk_14.html

¹³ Спореди: Гане Тодоровски, предговор кон *Избор* од Константин Миладинов, стр. 7-22

¹⁴ Види: X. Поленаковиќ, *Студии за Миладиновци*, стр. 344

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Deretić Jovan, *Knizevnost 18 i 19 veka* e-izvor: http://www.rastko.rs/isk/isk_14.html
- Ѓуршин Диониз, *Теорија на споредбеното проучување на литературата*, Наша книга, Скопје, 1987
- Конески Блаже, *Македонскиот XIX век, Јазични и книжевно-историски прилози*, Култура, Скопје, 1986 (текстот: За песните на К. Миладинов, стр. 111-15)
- Миладинов Константин, *Песни*, Мисла / Македонска книга / Култура / Наша книга, предговор и коментари: Гане Тодоровски, Скопје, 1986
- Миладиновци, *Зборник на народни песни*, Култура, Скопје, 2009
- Поленаковиќ Харалампие, *Браќата Миладиновци*, Издавачко предузече, Рад, Београд, 1964
- Поленаковиќ Харалампие, *Студии за Миладиновци*, Мисла, Скопје, 1973
- Радичевиќ Бранко, *Песме*, е-извор
<http://www.scribd.com/doc/18148777/BrankoRadicevicPesme>
- Скерлић Јован, *Историја нове српске књижевности*, Рад, Београд, 1953
- Старделов Георги, *Summa aestheticae*, Култура, Скопје, 1991
- Стојменска-Елзесер Соња, *Преродбениците како поврзувачи на две култури*, *Разгледи*, 1-3, 1992, Скопје, стр. 197
- Тасевска Пирузе Виолета, *Литературни проникнувања*, студии и огледи од српската и од македонската литература, Просветно дело, Скопје, 2002
- Тасевска Пирузе Виолета, *Панвитализмот кај Бранко Радичевиќ и Константин Миладинов*, "Културен живот", Скопје, бр. 3, 1992, стр. 28-31
- Тодоровски Гане, избор и предговор, *Константин Миладинов*, Мисла, Скопје, 1980
- Хаджовъ Иванъ, *Братя Димитръ и Константинъ Миладинови*, Библиотека Българска книга, Софија, 1944
- Ѓorović Vladimir, *Istorija srpskog naroda*, е-извор
http://www.rastko.rs/rastkobl/istorija/corovic/istorija/7_13_1.html